

Croatjica XXI (1990) — 33 Zagreb

Izvorni znanstveni članak

Nikola Batušić

**KAZALIŠNE TEME U FRANGEŠOVOJ
POVIJESTI HRVATSKE KNJIŽEVNOSTI REALIZMA**

UDK 886.2 — Frangeš

*Poznati sukob između mladih i starih za vrijeme praizvedbe drame Hernani Victora Hugoa 25. veljače 1830, koji je zna-
kovito ušao u povijest europske književnosti pod izvornim
nazivom la bataille d'Hernani, podcrtava Frangeš kao knji-
ževnopovijesni pojam bitan i u razvitku hrvatske književno-
sti 19. stoljeća: upotrebljava Frangeš taj naziv za spor izme-
du Demetra i Senoe.*

U Frangešovu eseju *Evropski romantizam i hrvatski narodni preporod* (»Forum«, 1966, odnosno *Studije i eseji*, 1967), pozorniji će čitatelj susresti poznati pojam iz svjetske kazališne povijesti: *la bataille d' Hernani*. Frangeš ga tom prigodom ne analizira iscrpnije, ne tumači ga svome štiocu — uvjeren, možda i s pravom, kako su mnogi svjesni važnosti događaja te znamenite večeri 25. veljače 1830, kada je u gledalištu Comédie-Française došlo do stvarne *bitke* u kojoj su burnim prosvjedima (a kažu da nije nedostajalo ni tvornih međusobnih napadaja), *mladi* izvojštili pobjedu nad *starima*. Poprište sukoba bijaše gledalište znamenitoga pariškog kazališta u kojemu je bila praizvedena Hugoova drama. Prema autorovim riječima, tiskanima u predgovoru rečenom djelu, nekoliko mjeseci kasnije ovaj je trijumf značio istodobno izjednačavanje »romantike s liberalizmom u književnosti«. Među predvodnicima militantnoga, i s razlogom oporbenoga naraštaja, koji je tako bučno zagovarao literarne i scenske novine, bijahu i pjesnici Gérard de Nerval i Théophile Gautier, stjegonoše mnogih kasnijih prevratničkih pothvata.

Ovu, dakle, čuvenu i za čitavo europsko kazalište 19. stoljeća znakovitu bitku podcrtava Frangeš kao izrazito književnopovijesni pojam, za koji drži da nije samo u dodiru s nekim analognim zbivanjima u hrvatskom glumištu druge polovice 19. stoljeća, već konstitutivno ulazi i u niz razvojnih aspekata hrvatske književnosti romantizma i one prvih realističkih naglasaka.

Fragešovo uvođenje pojma *bitka za Hernani*, toga termina koji izvan francuskoga kulturno-kazališnoga kruga — osim u citatnim prigodama — i nije imao mogućnosti posebice važne primjene, posjeduje, međutim, ne samo u spomenutu eseju, već i u kontekstu autorove povijesti hrvatske književnosti realizma, punu znanstvenu i kulturnopovijesnu uvjerljivost. To će istodobno reći kako je i opravdano primijenjen. Kušajući, naime, i uspijevajući pronaći naš kazališno-književni i personalni adekvat za ona presudna zbivanja u gledalištu Francuske komedije 1830, Frangeš pronicljivošću nadahnuta književnog analitika, ali i znalca bitnih teatroloških stavница naše kulturne povijesti, ističe kao jednakovrijedni naš korelat europski poznatijim zbivanjima »izbacivanje njemačkoga jezika s hrvatske pozornice 24. studenoga 1860«, odnosno »nadasve zanimljivu polemiku Demeter-Šenoa«. Pridodajmo uzgred kako je riječ o polemici vođenoj oko repertoara i načina umjetničkoga vodstva zagrebačkoga kazališta sredinom šezdesetih godina 19. stoljeća.

U *Povijesti hrvatske književnosti realizma* (Liber, Zagreb 1975), gdje je *Uloga kazališta* izdvojeno spomenuta u posebnu poglavlju (str. 308—314), poznati nam je pojam iz povijesti francuskoga i svjetskoga kazališta nedvosmisleno integriran u brojne Frangešove analize i procjene. I to ne samo one kazališnih obilježja. Valja uzgred pripomenuti i kako je ovo »kazališno« poglavlje presudno

u odnosu na dotadanje povijesti nacionalne literature. Pisalo se, dakako, i ranije o drami i dramatičarima, zgodimice se spominjao i pojedinačni mećiji udio u scenskom životu, ali nitko do tada u književnopovijesnim sintezama nije raščlanio dio naše kazališne povijesti, ne samo kao bitan segment književnih gibanja određena razdoblja, već i kao konstitutivnu značajku cjelokupnoga nacionalnog kulturnog razvitka. O kazalištu govori Frangeš i u uvodnom poglavlju, kada ocjenjuje ulogu Ivana Zajca u hrvatskoj glazbi (str. 230 i d.), a teatarske teme nastoji, premda u skromnijem opsegu i ne uvijek najsretnije, akcentuirati i u odjeljcima o piscima i djelima (Tomić, Derenčin, Rorauer). Dakle »theatralia« u ovoj Frangešovoj knjizi nisu »di minorum gentium«, već razložito i svrhovito uvođenje jedne bitne teme u ozračje hrvatske književnosti, teme i područja što odveć dugo bijahu zanemarivani od većine naših povjesničara književnosti.

Kazalište je, dakle, u ovu *povijest* ušlo preko prethodno istaknuta pojma *la bataille d'Hernani*. Prisjećajući se briljantnih retoričkih parada profesora Frangeša, dopušteno je, nadam se, uporbiti ovom prigodom jednu od njegovih omiljenih govorničkih fioritura: »toute proportion gardée« — kako on to često znade reći — usudujemo se danas s razlogom upitati: Da li su bojovni nacionalni usklici zagrebačkoga gledališta u studenome 1860, i da li je polemika Demeter—Šenoa pet-šest godina kasnije imala snagu i značenje Nervalovih i Gautierovih prosvjeda iz 1830? Čini se kako odgovor ne samo smije, već i mora biti potvrđan. Bitka u gledalištu za vrijeme praižvedbe *Hernanija* dovela je do pobjede poetike ne samo scenskoga romantizma, već je vrata književnih koterija i salona otvorila novim, često puta i buntovnim stremljenjima. Ona nije, poput naše borbe, imala nacionalno obilježeni predznaka — jer to u Francuskoj nikada nije bilo potrebno — ali je ipak potvrdila i jedan aspekt nacionalne samosvijesti, što u trenucima onodobnih političkih gibanja (ne zaboravimo na srpanjsku revoluciju iz 1830!) i nije bilo posve bez značenja.

Hrvatska *bataille d'Hernani* vodi se, međutim, ne samo jedne kazališne večeri. Ona se bije i tijekom jedne predstave, kao u Parizu (subote 24. studenoga 1860. u zagrebačkom gornjogradskom kazalištu), ali se kasnije, kao načelna raspra, transferira iz neposredne blizine pozornice u segment teorijskih razmišljanja oko značenja i uloge repertoara u općem, umjetničkom obličju nacionalnoga kazališta. Frangeš stoga taj poznati i u teatrološkom ozračju uobičajeni termin primjenjuje ne samo na temeljne konstitutivne čimbenike hrvatskoga glumišta, već i na neke opće književne pojave. Zanimljivo je, kako prema njegovu uvjerenju, naša *bataille* traje punih pet, ili čak šest godina. Protjerivanje njemačkoga jezika s hrvatske scene, u čemu je sudjelovao i vođa novovjekovnoga našeg kazališta, Dimitrija Demeter, nije ilirskom kazališnom prvaku do-

nijelo auru nedodirljivosti; naprotiv, mladi ga je i oporbe željni Šenoa uskoro neštedimice svrgnuo s njegova dotadanjega pijedestala. Prema tome, hrvatski *Hernani* bijaše i *smèrtni rog* (a to je drugi naslov Hugoove drame u njezinu prvom hrvatskom prijevodu a iz pera Jakova Užarevića) ne samo za jedan književni stil, već i za mnogo više od toga. Taj je *rog* objavio i uminuće njemačkoga, i pobjedu nacionalnoga jezika na hrvatskoj pozornici, a oglasio i novo usmjerenje našega glumišta u njegovoj težnji prema europeizaciji.

Stoga Frangešova teatrolozijska sastavnica u *Povijesti hrvatske književnosti realizma* proizlazi iz pojma *bitke za Hernani*. Iz takva on vidokruga promatra Šenoinu ulogu u konstituiranju nove scenske slike Markova trga, iz takvoga aspekta analizira udio Franje Markovića i Armina Pavića u našoj postšenoinskoj kazališnoj kritici, na taj način utvrđuje mjesto Franje Markovića ne samo u kontekstu dramske riječi, već navlastito u općenitim estetičkim prosudbama te inim prinosima hrvatskom književnom životu. Tako promatra Pasarićeve kritike i osvrte, na taj način ocjenjuje dramske pisce druge polovice 19. stoljeća.

Književnom povjesničku Ivi Frangešu nisu, dakako, u očistu glumci, redatelji, organizacijski ili arhitektonsko-prostorni, odnosno tehnički problemi tadanjega zagrebačkog kazališta. Analitik književnohistorijskih zbivanja u koja argumentirano i s nezatajivim osjećajem za mjeru uključuje i bitne razvojne značajke hrvatskoga glumišta, on kazalište promatra kao jedan od ključnih lokaliteta suprotstavljanja generacijskih, odnosno estetički različito obilježenih skupina — što je zagrebačko kazalište, od ilirskih dana u središtu pozornosti čitave javnosti, odista i bilo. Stoga dosljedan takvom smjeru vlastita pogleda završava ovaj teatarski ekskurs logičnim akordom: Vojnovićevom pobjedom nad Tresić Pavičićem u okviru natječaja za najbolju hrvatsku dramu, koji je bio raspisan ujesen 1895. prigodom otvorenja nove zagrebačke kazališne zgrade. Tada *Ekvinocijo* postaje glasnikom nove, ne samo kazališne dobe. I ponovno, iznovice pobjeda, pobjeda izvojevana u borbi. Kao da bitka slijedi bitku i kao da hrvatska *bataille d'Hernani* nema svršetka. Neke Frangešove ocjene iz kasnijega razdoblja mogle bi potvrdno odgovoriti na ovu našu pretpostavku.

RESUMÉ

Dans son livre *L'Histoire de la littérature croate de l'époque du réalisme* (Zagreb 1975) Ivo Frangeš dédie un chapitre au rôle du théâtre dans la vie littéraire croate du 19ème siècle. Son point de vue critique de la vie théâtrale ainsi que celui des auteurs dramatiques est inspiré par la célèbre *bataille d'Hernani* de 1830, qui d'une notion historique dans le théâtre français devient chez Frangeš un instrument théorique dans l'évaluation de la littérature croate.